

Жарко Требјешанин

РАТ, ИЗГНАНСТВО И КОНФУЗИЈА ИДЕНТИТЕТА

(Амин Малуф: *Дезоријенџисани*, превела са француског
Весна Цакелјић, Лагуна, Београд, 2014)

Главни јунаци овог сложеног романа су: Адам, избеглица из Либана, професор историје у Паризу, *spiritus movens* и организатор поновног сусрета избеглих пријатеља, други је шарена дружина из младости и, најзад, трећи је – грађански рат.

Кроз лик Адама, Амин Малуф у овом роману прича једну наизглед једноставну, носталгичну и узбудљиву причу о припремању, после три деценије, поновног сусрета старе дружине пријатеља из младости коју је сурови ратни вихор разбио, а њене чланове развејао широм планете. Смрт једног од њих била је окидач да се друштво из младости изнова окупи. Адам, главни јунак, каже: „После Мурадове смрти, добио сам жељу да приповедам о својим пријатељима, о својој младости, о ономе што је садашње време учинило од нас.“ Писање ове приче је нека врста трагања за личном историјом, копање по остацима прошлости, сопствене и својих пријатеља. Она је уједно и трагање за самим собом и изгубљеним надама, нека врста писане дубинске и болне самоанализе.

Њих десетак нераздвојних пријатеља интензивно се дружило почетком седамдесетих година двадесетог века, по свој прилици у Либану (намерно се избегава помињање имена земље). Пријатељи су тада студирали разне хуманистичке, али и техничке факултете и били су различитих вероисповести и нација. Сједињавала их је нада и вера у бољи свет, ослобођен од предрасуда, фанатизма и примитивизма. Њима, припадницима овог кружока или неке врсте духовног братства, било је потпуно свеједно ко је које религијске, класне, политичке или националне припадности. Њихова студентска околина то национално и верски мешовито друштво поспрдно је називала Византинцима, а они, чланови тог друштва, то су име с поносом прихватили и радо га носили. „Византинци“ су ценили индивидуалност, веровали су у разум, слободу мишљења и у достојанство личности, а презирали су свако фанатично једноумље и сврставање у стадо, национално или идеолошко. Веровали су да њихове идеје, њихови напори и залагања могу променити свет и учинити од њега боље и лепше место за достојанствен живот. „Били смо наговештај будућности“, каже главни јунак романа.

Рат се тихо и неумитно прикрадао, а онда је, наједном, попут бомбе експлодирао, разрушио чврсто повезану малу групу пријатеља и натерао их у изгнанство. Од суровог братоубилачког рата у њиховом свету ништа није остало читаво. „Ниједна кућа, ниједно сећање нису остали неоштећени. Све се покварило – пријатељство, љубав,

оданост, сродност, вера, као и верност. Такође и смрт. Баш тако, данас ми се и сама смрт чини укаљана, изопачена“, бележи Адам у свој нотес. За свет то је био још један мали, локални оружани сукоб, али за њих, за њихову малу дружину, то била катаклизма, потоп, непоправљива пропаст.

Рат је без сумње велико зло, несрећа и тешко искушење за свакога, али не реагују на њега сви људи на исти начин. Сликајући различите судбине припадника једне младалачке групе пријатеља захваћене ратом, Малуф показује колико је тачна теза Гордона Олпорта да „иста ватра стврдњава јаја и топи гвожђе“. Наиме, неки у рату, попут Мурада, да би спасили своју кућу, која је симбол посебног статуса, породичне традиције, моћи и угледа, праве срамне компромисе и продају душу ђаволу; други, очајни попут Алберта, не виде излаз и мисле да је спас у самоубиству; трећи, као Рамзи, излаз налазе у манастиру (где постаје брат Базил); четврти, пети, шести и седми одбијају да узму учешћа у крвавом пиру и одлазе у егзил, у Француску, у Бразил, у Америку, у Јордан, како би сачували чисте руке и спасили душу. Нико од њих није могао да спречи ратну катастрофу, сви су они немоћне жртве немилосрдног сукоба који им је из корена изменио и загадио живот, уздрмао уверења, разбио наде и пореметио планове. Оно што су, међутим, могли јесте да у тој несрећи покушају да сачувају неке своје суштинске вредности и оданост одређеним моралним принципима, макар по цену жртвовања неких других важних вредности.

Први је отишао у Бразил Наим, припадник старе јеврејске заједнице, затим је погинуо Билал, Арапин, писац и ратник, па после Адам, главни лик романа, одлази у Француску, где постаје професор универзитета, а иза њега је, на необичан начин, избегао у САД Алберт, Јеврејин, занесењак и геј, и тако редом. Наравно, било је и оних који нису помишљали да напусте земљу. Мурад, Адамов најбољи пријатељ, наследник старе велике куће, чврсто је везан за отаџбину, коју ни под каквим условима не жели да напусти. Са њим остаје и Тања, његова некадашња девојка, а сада жена. Остаје и Семирамида, „Лепа Семи“, хришћанка (по оцу) и муслиманка (по мајци), Адамова љубав из младости, а сада газдарица хотела и један од важних ликова романа.

Амин Малуф врло вешто, попут најбољих мајстора приповедања, гради једну сложену, полифону, напету и узбудљиву причу, саткану од низа приповести о различитим људским судбинама које се сустижу, преплићу, укрштају и разилазе. Све ове драматичне приповедне нити чврсто су повезане и умрежене у ону оквирну главну причу о младалачкој дружини која се састаје после више деценија раздвојености њених чланова. Његов роман отуда оставља утисак савршено изатканог, раскошно лепог персијског ћилима, са опчињавајућим шарам и мноштвом орнамената.

Поред свезнајућег наратора, чија прича ствара илузију објективности, непристрасности, роман је саздан од низа субјективних записа, од Адамових бележака, дневничких и мемоарских, као и од обимне преписке Адама са пријатељима из младости, што би требало да роману пружи документарну уверљивост. На тај начин исти догађаји и особе могу се сагледати из различитих субјективних углова који се укрштају међусобно, али и обухватити оним „објективним“ погледом анонимног свезнајућег приповедача.

С обзиром на то да је роман саздан од разноликих прича, есејистичких пасаж, филозофских медитација, политиколошких и социолошких расправа и психолошких

анализа, он је жанровски неухватљив, хетероген, хибридан. У њему се, као потка која се протеже кроз цео роман, налази љубавна прича Адама и „лепе Семи“ (његова неостварена љубав из младости), затим, ту је упечатљива, трагикомична, апсурдна прича о Алберту коме отмичари прете убиством управо у тренутку када се он чврсто одлучио на самоубиство, па прича о преображају пребогатог инжењера Ремзија у аскетског калуђера Базила, ту је и прича Адамовом трагичном губитку родитеља у детињству и многе друге. Али између или унутар ових прича налази се вешто уплетен низ есејистичких веома луцидних рефлексија о сукобу Арапа и Јевреја, о неразумевању Арапа и Запада, о судбини арапског света, као и оштроумних и жестоких дијалога о рату, о значењу патриотизма, издаји, проблему идентитета, верског и националног.

У средишту свих ових расправа налази се тема *игенџиџеџи*, која повезује и многе друге проблеме и представља извор неразумевања и сукоба међу конфесијама, народима, културама, социјалним слојевима, али и међу појединцима. Уосталом сам назив романа – *Дезоријенџисани*, довољно јасно и сликовито указује да је једно од најважнијих питања јунака овог романа управо питање самоодређења, које се јавља у низу посебних питања: *Ко сам ја? Које џриџагам? Шџа ми ваља чиниџи?*

У овом делу свету, где се оружаном сукобљавају Арапи и Јевреји, разлике у колективном, националном и верском идентитету нису извор богатства, него мржње и нетрпељивости. Када је друштво верски или национално подељено, тада су у посебно тешком положају они појединци из мешовитог брака, презриво названи „полутани“, „мешанци“, који имају двојни искључиви идентитет. Овај искључиви идентитет, који је извор фанатизма, ксенофобије, нетрпељивости и мржње, Малуф назива „племенским“ и *убилачким игенџиџеџом*. Такво схватање идентитета „своди идентитет на једну једину припадност, наводи људе на пристрасно, секташко, нетолерантно, заповедничко, а понекад и самоубилачко понашање, и претвара их сувише често у убице, или у присталице убица. Њихова визија света је искривљена и извитоперена.“³

Код оних који припадају двема нацијама или конфесијама често долази до унутрашње збрке и збуњености, односно до конфузије идентитета. *Које, којој од две зарађене џруџе, две кулџуре или релиџије се џрикциониџи? Који су „моји“, а који су „њихови“? За коџа, огносно џроџив коџа да се оџределе?* Линија поделе која дели друштво на два завађена, непомирљива дела неминовно продире у психу и засеца личност, полови је и разпиње. Подељени, двоструки идентитет имају и избеглице, нпр. Арапи или Турци који су дошли да живе у Француској или Немачкој. Њима се често дешава да их средина у коју дошли не прихвата као свог, а опет, да их њихова заједница по пореклу одбацује зато што су усвојили „туђи“ језик, начин мишљења, религију и идеологију. За Французе је њихов нови суграђанин ипак Арапин, а за Арапе, он не само да није прави Арапин, већ је често, будући да је и Француз – „издајник“. *Они се честџо џиџају коџа је моџа куђа, моџа гомовина, моџа кулџура?*⁴ Дошљаци тешко могу да одговоре на заједљиво и тенденциозно питање: *Када кажеш „ми“ на коџа мислиш?* На то питање Адам у

³ Амин Малуф, *Убилачки игенџиџеџи*, Paideia, Београд, стр. 26.

⁴ Исто, стр. 43.

роману одговара: „Да будем искрен, ни сам више нисам знао шта подразумевам у својој изјави под 'они' и 'ми'. За мене, та два ривалска света у исти мах су 'они' и 'ми'.“⁵

Питање избеглиштва и идентитета отвара и болна питања: *Ко је изгвао своју земљу а ко јој је остиао веран; ко је издајник а ко њашириоша?* Да ли су издајници они који су отишли, напустили отаџбину потонулу у крвави рат и сачували чисте руке или они који су остали да распирују слепу мржњу, да убијају или да буду убијени, напустивши своје идеале и погазивши властите моралне норме? Адам на једном месту каже: „Нисам ја никуд отишао, земља је отишла.“ Изгнанство није добро, право и универзално прихватљиво решење, оно је трагичан излаз из нерешиве дилеме и само најмање лоша алтернатива. Отаџбина треба да заслужи љубав, не могу се волети и слушати њене сулуде и корумпиране вође које из властитих интереса воде у самоубилачко насиље и које презиру људски живот.

Амин Малуф има пуно емпатије за ове располућене, трагичне личности пошто је и он сам особа са замршеним и парадоксалним идентитетом. Наиме, он је Арапин и Француз, хришћанин (и то мелкит: грко-католик), који је одгајан у арапској, муслиманској култури, али је интелектуално сазревао усвајајући западну културу.

Посебан проблем у овом делу света је развој *нејашивної идентитет* код оних који су у ратовима поражени и понижени. Негативни идентитет, по Ериксону, означава доживљај својих суштинских карактеристика личности као рђавих или безвредних, а себе самог као опасног, злог, неморалног или нижеразредног створења. У савременом исламско-арапском свету (од Пакистана, преко Сирије до Алжира), како добро запажа Доминик Мојси, на сцени је „култура понижења“. За ову културу особено је код људи осећање неуспеха, пораза и неповерења да могу сопственим снагама да се поново уздигну, као и осећање да их Запад гледа подозриво и с висине. У арапском свету превладава данас осећање да их Запад презире, да се подсмева њиховим светињама и извргава руглу њихову религију и културу.⁶ Ово осећање савршено добро разуме и књижевно сугестивно артикулише Малуф. Његов јунак, Рамирез, без обзира што је успешан пословни човек, осећа да је у очима Запада омражен и презрен као варварин, те да и он носи на челу невидљиви печат срама само зато што је рођен као Арапин. „Они који говоре мојим језиком, они који исповедају моју веру, свуда су омаловажавани, и често презрени. Припадам, од рођења, једној побеђеној цивилизацији, и ако не желим да се одрекнем себе, осуђен сам да живим с том мрљом на челу.“ Овај изопачени облик идентитета, негативни идентитет формира се у друштву које почива на доминацији, на тлачењу и искључивању мањинских, стигматизованих група од стране моћне већине. На тај начин, „они који су тлачени, искључени и изабљивани несвесно верују у лошу слику коју представљају, а коју су о њима направили они доминантни.“⁷ Судбина арапских имиграната на Западу је у највећој мери у рукама те већине. „Царство је пуно Атила који сањају да постану римски грађани и који ће се на крају претворити у варварске освајаче. Рашириш ми руке, и спреман сам да умрем

⁵ Исто, стр. 318.

⁶ Доминик Мојси, *Геополитика емоција*, Слио, Београд, 2012.

⁷ Ерик Х. Ериксон, *Идентитет и животињи циклус*, Завод за уџбенике, Београд, 2003, стр. 44.

за тебе. Затвориш ми врата пред носом, и пожелим да уништим твоја врата и твоју кућу“, сјајно тумачи Малуф психологију одбачених.

Прича о локалној дружини полетних, младих људи, међутим, у овом роману добија много шири значај. То је уједно прича о читавом једном свету и о једној епохи, али и прича о „најсрећнијем добу“, о младости, о младима, о њиховим вредностима, идеалима, осећању да могу да мењају свет и племенитим заносима, који се брутално руше и нестају у неповрат. Прича о животима тзв. малих, обичних, са гледишта историје анонимних људи, покушава да им, упркос бродолому, дâ смисао и спасе их од заборава. Можда тај њихов живот, са сновима и разочарањима и не вреди много, али то је најдрагоценије што они имају. И још нешто, често ове мале, личне животне приче о непознатим појединцима, боље, јасније и снажније осветљавају суштину неке историјске епохе него велике приче о великим историјским људима.

Ова Малуфова књига још једном показује неке од предности књижевног погледа на проблеме кризе и конфузије идентитета, дехуманизације и стигматизације друштвено маргиналних група, на трагику насилног решавања друштвених сукоба, на опасности хипертрофије колективног идентитета и многе друге проблеме који су истовремено и у жижи друштвених и хуманистичких наука. Све ове проблеме наука анализира хладно, објективно, апстрактно, безлично и бескрвно, док књижевност о њима говори са пуно страсти, конкретно, сочно, из личног, дубоко субјективног угла. Роман *Дезоријентисани*, баш као и свака права књижевност, јесте прича која описује, тумачи, каткад улепшава, али у сваком случају накнадно осмишљава људске судбине, даје значење и оплемењује живот и смрт појединца.